

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת ויגש

גליון 444 | ה' בטבת תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

16:19 **כניסת שבת**

17:22 **צאת שבת**

08:23 **סוזק"ש מג"א**

רגע אחד ששווה 22 שנה

חגי לוי (ד')

מבין המפגשים רבי-המשמעות (כמובן לנפגשים עצמם, ואולי עוד יותר ללימוד לדורות), בסיפור יוסף ואחיו שמובאים בפרשתנו ישנו מפגש רב עוצמה בין יעקב לבנו יוסף - הבן האהוב, אחרי 22 שנה בהן חשב שמת ולא הפסיק להתאבל עליו, והנה עכשיו רואהו חי. ולא עוד אלא שהתעלה להיות מלך באימפריה הכי גדולה באותו זמן. בתיאור המפגש האדיר הזה אומרת התורה: "ויאסר יוסף מרכבתו ועל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד". כותב על כך רש"י יעקב קורא קריאת שמע היה ולכן באותו רגע לא יכל לחבקו ולנשקו.

והשאלה גדולה וזועקת: וכי דווקא ברגע שיא שכזה בוחר יעקב לקרוא קריאת שמע במקום לחבק את יוסף ולדבר איתו? האם לא יכול היה לקרוא אח"כ את שמע? וגם אם נאמר שהיה זה סוף זמן הקריאה - וכי עד עכשיו לא יכול היה לקרוא, הרי יודע שהולך לפגוש את יוסף, שאחרי שראה את העגלות כבר ידע שהולך לפגשו. לכן קשה לומר שהיה זה עניין טכני שדווקא עכשיו היה צריך לקרוא ק"ש, אלא צריך לומר שיש כאן ענין מהותי בקריאת שמע.

והנה, במשנה במסכת ביכורים מובא: "יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר, קושרן בגמי ואומר: הרי אלו ביכורים". ישנם הרבה הסברים שנאמרו על מצוות ביכורים ומה עניינה. הפשוט והמרכזי שבהם הינו שיש דין ב'ראשית': "ולקחת מראשית פרי האדמה" - ראשית של כל דבר היא קודש: הבכורות שהיו כהנים עד חטא העגל, בכורות צאן וכו', ע"פ הסבר זה אנו מיישבים את הסתירה שמצד אחד הכל של הקב"ה ומהצד השני אנחנו רוצים וזכאים מה' להשתמש, ואיך יכולים הדברים לדור בכפיפה אחת? רק ע"י שמביאים את הראשית לה', ובזה אנו מתירים לעצמנו להשתמש בעולמו.

אבל יש לשאול בדין מצוות הביכורים, אם זהו רק דין שראשית היא קודש, מדוע צריך את כל ה'טקס' כביכול שמובא במשנה, לכאורה היה די בכך שהמשנה תכתוב לנו שהפרי הראשון שביכר יהיה קודש ולמה האריכה המשנה לכתוב "יורד.. רואה...כורכן בגמי... אומר..." איזה עניין מיוחד ישנו במצווה הנ"ל שהמשנה מדגישה כאן את כל הפעולות הללו? ועוד, שלדעת ר"ש (שם) צריך לחזור ולקרוא עוד פעם שייתלשו, ובכלל לפיו מהו עניין הקריאה בפעם הראשונה?

אלא, יש במצוות ביכורים עניין גדול מאוד. אדם שיש לו שדה, כשיורד לשדהו רואה את כל הפירות ועבורו זהו עסק לכל דבר, ומיד הוא חושב על הרווח הכספי שיהיה לו לכשימכרם בשוק. ישנו רגע אחד בשנה שבירידה של בעל השדה יש משהו מעבר לעניין הממוני והרווחי. הרגע הזה הוא כאשר יורד ורואה את הפרי הראשון. בעל השדה עבד כל כך הרבה, חרש, זרע, השקה, דאג יום ולילה במשך תקופה ארוכה, ועכשיו הוא רואה את ההצלחה שלו ביציאת הפרי. זהו רגע שכביכול מסכם לו את כל הפעולות הדאגות אל הפרי הזה, הפרי הראשון הוא רגע שמתנקזת אליו כביכול כל השנה של העבודה, ולכן הפרי הראשון חשוב לו והוא לא עוד אחד מעשרות אלפי הפירות שימכור בשוק במחיר מועט הפרי הזה שווה לו הרבה יותר.

ע"פ פירוש זה אפשר להסביר את המשנה כך: הדין אינו רק שהפרי הראשון יהיה קודש אלא יותר מזה יש כאן. ברגע הגדול הזה שכביכול שנה שלמה מתרכזת בו, כשיורד לתוך שדהו ורואה את הפרי הראשון שביכר טמונה הזדמנות גדולה - מדגישה המשנה דווקא את אותו הרגע: יורד לתוך שדהו רואה וכו', ובזה באה ללמדנו שהרגע הזה שטומן בחובו את כל השנה צריך להעלות אותו האדם לקב"ה ע"י אותה קריאה 'הרי אלו ביכורים' ובכך יעלה ביחד איתו את כל השנה שמגולמת בו.

עתה נחזור לשאלה ששאלנו על יעקב שקורא את שמע באותו רגע מכונן. עפ"י היסוד שלמדנו ממצוות ביכורים אפשר לבאר כך: יעקב אבינו עשרים ושתים שנה חושב על יוסף, מתאבל עליו כל רגע ורגע, כמו שכתוב בפסוקים "וימאן להתנחם", "ויבך אותו". ברגע שנפגש יעקב עם יוסף נוצר רגע שכביכול מרכז בתוכו את כל העשרים ושתים שנה שהתאבל עליו וחשב עליו. יעקב יודע את זה ולכן במקום לקחת את הרגע לעצמו, לחבק ולדבר עם יוסף - הוא מעלה אותו לה' ע"י שקורא ק"ש, ובכך מעלה את כל עשרים ושתים השנים הגלומים בו. (הרעיון לקוח מדברי הגר"ע יוסף זצ"ל, ויבדל"א הרב אברהם ריבלין שליט"א)

מלך טוב

לרב אברהם ריבלין

להולדת הנין

לרב יהודה לפיאן

להולדת הבן

לר' אברהם אביטן

לרגל הולדת הבן

לשמחה רון גודינגר

לרגל נישואיו

קוד באתר: 7818

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני

כתובתה ותביעת האב הנגדית של מאה כסף, יצא הקול על כך ויבואו עדים שזינתה ויגיעו לדיני נפשות, ולכן צריך כ"ג.

אך רוב האמוראים לא קיבלו הבנה זו בשיטת חכמים, שיש חשש כזה שמתוך דיון ממוני יצא הקול ויגיעו עדים על הזנות (בפרט שהדיון הוא על תביעת האב ולא להיפך). לכן הגמ' מביאה שורה של אוקימתות שהעמידו בהם האמוראים את דברי המשנה. רבא (וי"ג רבה) מעמיד באופן שבו התביעה הראשונית היתה להרוג את האשה, כי הבעל חשב שיש לו עדים שזינתה, וכבר ישבו בדיון כ"ג דיינים לצורך כך, אך בסוף לא מצא הבעל עדים והתפזרו הדיינים, והוא מבקש מהם לדון לכל הפחות דיני ממונות, להפסידה כתובתה.

בשלב זה מבאר רש"י, שבהכרח צ"ל יש לבעל נאמנות להפסידה כתובתה גם בלי עדים, שאם לא כן מדוע הוא מבקש מהדיינים לדון עבורו בזה אחר שלא מצא עדים. לכן הביא רש"י את הגמ' בכתובות שמכח "חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה" יש לבעל נאמנות בזה. רק כאן רש"י הוצרך לבאר כך, כי עד כה ההבנה היתה שאין לבעל נאמנות כזו וכנ"ל.³

ניתן לומר שכל הדיון בגמ' והאוקימתות הם רק בשיטת חכמים, אך המשפט "מוציא שם רע בשלושה" שאמר ר"מ במשנה, לכל הדעות מדבר קודם כל על מוצש"ר רגיל, היינו תביעת מאה כסף של האב, שנידונת בשלושה (כאשר לא היה לפני כן דין נפשות ולא ישבו כ"ג), ובנוסף מתפרש גם לפי כל אוקימתא במקרה שלה.

בזה מיושבות שתי הקושיות הנ"ל. אין סתירה בין דברי רש"י במשנה לדבריו בסוגייתנו, אלא אדרבה, הם משלימים אלו את אלו. ומוכן מדוע רש"י ביאר את טעם נאמנות הבעל להפסידה כתובתה רק בדברי רבא ולא לפני כן.

ומיושבות גם חלק מקושיות התוס'. המשנה כורכת את מוציא שם רע יחד עם אונס ומפתה, כיון שאכן מדובר על תביעת מאה כסף קנס של מוצש"ר, כפי שכתב רש"י במשנה, ועל זה אומרת המשנה שצריך שלושה. זו אכן ההבנה הפשוטה של המושג "מוציא שם רע", ורש"י לא נטה ממנה.⁴ לכן צריך בדיון זה ג' מומחים, ככל דיני קנסות. ומיושבות גם קושיית התוס' האחרונה בשם הר"ף, שלר"מ הסובר שכתובה דאורייתא הרי אין הבעל נאמן להפסיד את אשתו כתובתה. אכן לשיטת ר"מ אין צורך להעמיד באופן כזה שהבעל בא להפסידה כתובתה ועל זה הדיון, אלא אפשר לומר שהדיון על תביעת מאה כסף של האב, וכמו ההבנה הראשונית של הגמ'.⁵

³ גם הסוגיא בעמוד ב שדנה בשיטת רבא ועולא (מיתבי...), ממשיכה עם ההבנה הזו שהבעל נאמן להפסידה כתובתה. יתכן אפילו לומר, שמסיבה זו דוקא רבא הוא המיישב את שיטת עולא, כיון שהוא בא לבאר את הברייתא לשיטתו לפי הבנתו הוא שהבעל נאמן להפסידה כתובתה. לפי דבריו, מה שכתב רש"י (שם ד"ה ובמקום) שאי אפשר להעמיד את הסוגיא בתביעת מאה כסף אלא בתביעת כתובה, וכוונתו לשיטת רבא ולדיון בה, ולא לכלל הסוגיא (אף שכן לכאורה פשוט דבריו).
⁴ באופן כללי שיטתו של רש"י בדרך כלל לא לנטות מפשט המילים בגמ', ולכן קשה מאד לומר שכאן לא פירש את המושג "מוציא שם רע" כפשוטו ולא ביאר מה הכריחו לכך.
⁵ לצערי לא עלה בידי לעיין כל הוצרך בדברים, ועל כן אבקש מהקוראים הנאמנים לחשוב עליהם ולומר לי אם התיישבו הדברים על דעתם ועל לבם. והקב"ה יורנו דרך ישר ואמת אכ"ר.

התוס' (ח ע"א, ד"ה מוציא) הקשו תשע קושיות על שיטת רש"י בסוגיית מוציא שם רע. לחלקן יש תשובות פשוטות לכאורה, לאחרות פחות, אך כמובן כולן יחד חזו לאיצטרופי לתמיהה רבתי על שיטתו של רבינו שלמה יצחקי. נראה שכדי ליישב את שיטתו עלינו לגלות פרט חסר כלשהו, שיישב את הקשיים העיקריים [מקוצר הידיעה אי אפשר להקדים את הצעת הסוגיא, ולכן ע"מ להבין את המאמר יש לעיין בגפ"ת].

ונקדים שתי קושיות נוספות בדברי רש"י מינם ובם:

א. רש"י גופיה על המשנה בריש מכילתין כתב: "מוציא שם רע - לא מצאתי לכתך בתולים וגו', וענשו אותו מאה כסף". הרי להדיא שהוא מבאר את מוצש"ר שהוזכר במשנה על תביעת קנס של האב על הבעל, ולא שבא הבעל להפסיד כתובת אשתו כמו שכתב בסוגיין (ח ע"א בד"ה מוציא שם רע). ודבריו סתראי נינהו.

ב. רש"י (ז"ה ואמר) מבאר שהבעל נאמן להפסידה כתובתה בטענת פתח פתוח, כיון ש"חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה", כמבואר בגמ' בכתובות (י ע"א), ולכן יכול הבעל לומר "דונו לי מיהא דיני ממונות", לענין הכתובה, אע"פ שאין לו עדים שזינתה. ותמוה, מדוע רש"י כותב ביאר זה רק כאן, ולא כתבו כבר לעיל בתחילת הסוגיא, בד"ה מוציא שם רע (שיתכן שהוא שייך כבר למשנה), כאשר הזכיר כבר שם שתביעת הבעל היא לא להורגה אלא רק להפסידה כתובתה, ואין לו עדים שזינתה. והיה צריך כבר שם לבאר מדוע נאמן.

כדי ליישב כל זאת עלה בדעתי לבאר כדלהלן. נראה שעלינו לחבר את דברי רש"י שבמשנה לדבריו שבסוגיא, ולומר שאכן כוונת רש"י היא כהבנת התוס', שלפחות בשלב זה הגמרא מבינה שהמקרה של מוציא שם רע המוזכר במשנה הוא לענין תביעת מאה כסף שתובע האב את הבעל. אך רש"י בא לומר, שהמקרה לא התחיל בטענת הבעל שהאשה זינתה על מנת להורגה, אלא הבעל טען שמצא פתח פתוח ורצה רק להפסיד את האשה את כתובתה. כיון שלא היו לבעל עדים על כך, נדחתה טענתו בבי"ד¹, וכעת בי"ד רוצים לחייבו לשלם מאה כסף לאב².

לפי הבנה זו, חכמים מצריכים כאן כ"ג "מפני שיש בו דיני נפשות", היינו - מפני שכאשר בא הבעל להורגה יש דיני נפשות וצריך כ"ג, לכן גם כאשר הוא בא רק להפסידה כתובתה צריך כ"ג. על כך מקשה הגמ' - "וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי?" - הרי סוף סוף כרגע טוען הבעל טענה ממונית גרידא, וגם התביעה הנגדית של מאה הכסף היא ממונית בלבד, ומדוע להצריך כ"ג?

עולא מיישב קושיא זו באומר, שהסיבה שחכמים מצריכים כ"ג היא מפני שחוששים ללעז, היינו שיש חשש שמתוך הדיון על תביעת הבעל להפסיד

¹ בשלב זה הגמ' לא מקבלת את דברי הגמ' בכתובות שהביא רש"י בהמשך, שהבעל נאמן להפסידה כתובתה גם ללא עדים מכח "חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה". להבנת הגמ' כעת, גם בעל שברא רק להפסיד את אשתו את כתובתה, נידון כמוציא שם רע, ונענש במלקות ובקנס. כי סוף סוף הוציא שם רע על בתולת ישראל ואמר עליה שהיא לא היתה בתולה, בלי להביא ראיות לדבריו (לחילופין אפשר לומר שמדובר כאשר הביא הבעל עדים שלא היתה בתולה, והוכחו או הוזמו ולכן נחשב כמוצש"ר).

² רש"י מבאר כך, מפני שאם טענת הבעל הראשונית היתה להורגה, ברור שצריך הוא לבוא בפני בי"ד של כ"ג (וזהו האוקימתא של רבא בהמשך הגמ'), ולכן פירש שמלכתחילה היתה המטרה רק להפסידה כתובתה, ולזה לא צריך כ"ג.

פך השמן והסנה - בוער באש ואיננו אֶכְל

ר' אריאל שמואל דוד

השוואה בין נס הסנה ונס פך השמן

המכבים רצו להראות שעם ישראל הוא עם קדוש ומקדשו קדוש. כנגד זאת נלחמו היוונים, שרצו להוציא את יסוד הקדושה מעם ישראל¹. משום כך לא יכלו לוותר על קדושת המקדש וטהרתו.

וכן בסנה: יש לתמוה, מדוע נבחר דווקא הסנה להתגלות נבואית זו? מפני יסוד הקדושה והטהרה שבו: "מפני שהוא טהור ואין אומות העולם עושין אותו עבודה זרה" (מכילתא דרשב"י ב, מכילתא ריש שמוות); "להודיעך שהקב"ה טהור

¹ הם לא רצו לחסלנו גופנית אלא רוחנית: א. היו בעד לימוד תורה - אולם בתור חכמה ולא בתור תורה. תרגומה ליוונית ושמו אותה בספרייה באלכסנדריה, בין כל ספרי חכמי אומות העולם. רצו "לשכחם מתורתך" לא למחוק את התורה אלא את הקשר בינה ובין עם ישראל (ראו זית רענן לרב אורי שרקי עמ' קיא, דברי הגר"א הרצוג בספר היובל לרב בנימין מנשה לוי עמ' סה, ועוד). ג. לא כפרו בה' - אלא בסגולתו ובבחירתו את עמ'י. ציוו לכתוב על קרן השור ש"אין לנו חלק באלוהי ישראל" (בראשית רבה ב, ד), אלוהים קיים אלא שאינו אלוהי ישראל ואין להם חלק בו. ג. נלחמו נגד ראש חודש - המצוה שקושרת אותנו עם בוראנו ומעניקה לנו שותפות עמו בקביעת קדושת הזמנים. ד. נלחמו נגד המצוות שעניינן הקדושה (עריות, טבילה, מילה, שבת, חגים).

יסוד הקדושה והטהרה בסנה ובישראל

נראה שהדברים קשורים. החשמונאים עשו מאמצים רבים על מנת להדליק בטהרה את המנורה אע"פ שלכאורה לא היו צריכים לכך, שכן טומאה הותרה (עי' רמב"ם תמידין ומוספין ג, ט). אולם הם לא הסתפקו בכך, ועשו זאת מהדרין מן המהדרין, שכן לא הייתה זו סתם עבודה רגילה במקדש אלא חנוכתו מחדש.

ומשרתיו טהורים ומכל האילנות כורתים פסל לע"ז חוץ מסנה" (צור המור לרבי אברהם סבע); "לפי שהסנה חלול ואין הגוים יכולים לעשות ממנו ע"ז" (ילקוט מדרשים כת"י, מובא בתורה שלמה שמות שם, הערה מ); "הסנה מין אילן והוא מלא קוצים ומפני שהוא מקום טהרה שלא דרך בה אדם שם" (פירוש התורה לרבנו מיוחס). הסנה הטהור נבחר לפתוח במערכה האלוהית הגדולה של לקחת עם ישראל לו לעם, וקידושו לו מכל העמים.²

מהותו ואופן פעולתו של נס הסנה, ותפקיד התורה בשני הניסים

"וחמא והא סניא בעיר באשא וסניא מרטיב ולא יקיד" (תרגום ירושלמי על הפס'), "הביא הקב"ה לחלוחית בסנה, ואע"פ שהיה הסנה בוער באש לא היה כלה" (לקח טוב), "מה הסנה הזה גדל על כל מים, כך ישראל אינן גדלים אלא בזכות התורה שנקראת מים, שנאמר (ישעיהו נה, א) 'הוי כל צמא לכו למים'" (שמות רבה פ"ב טו).

כידוע, בנר, השמן אינו בוער לבד (ואם נשים את הלהבה בשמן היא אף תכבה), אלא שמים בשמן פתילה שבווערת ושואבת שמן. הפתילה דולקת כל עוד ישנו שמן, אולם בלעדיו, הפתילה תתלקח כולה ותתפורר לאפר תוך שניות ספורות. לפי המתואר לעיל כך קרה גם בסנה, שבדרך הטבע היה אמור להישרף בקלות, אולם ניצל מכליה כי היה מחובר למים. ובצד הרוחני, מרמז ה', שצמיחתו ואף הישארותו בחיים תלויה בקשר עם התורה. בזכות לימוד התורה שלימדו שבט לוי את אחיהם בשבתות³, ובזכות התכונן להפיכת עם ישראל לעם הנבחר ולתת לו תורה⁴ - יכולנו להיגאל. תורה נמשלה למים (ב"ק יז ע"א), וגם נמשלה לשמן (שיר השירים רבא א, פסוק ג א ב) שאותו אנו פוגשים בנס פך השמן. אלא שכאן המצב הוא הפוך: השמן שנמשל לתורה ניצל מכליה ע"י מסירות נפשם של עם ישראל ובראשם הכהנים המשוחים בשמן.⁵

מהותו של נס פך השמן ואופן פעולתו

בהמשך למה שהסברנו כיצד היה נס הסנה, יש להבין כיצד היה נס המנורה, באיחוד שני הפכים, כיליון ואי-כיליון.⁶

"והסנה בוער באש, מיכן אמרו האש של מעלה מעלה לולבין⁷ ושורפת ואינה אוכלת והיא שורה, והאש של מטה אינה מעלה לולבין והיא אדומה, ואוכלת ואינה שורפת"⁸ (שמו"ר ב, ה); "בוער, לא יבער - שהיה כלה הסנה וצומח אחריו

² השי"ת מקדש כביכול את האישה, ישראל, להיות מקודשת בשבילו לעולם. עם ישראל, מצידם, הופכים להקדש ור"ה הם מוקדשים לשמים. האישה הופכת להיות מיוחדת לבעלה ע"י שנאסרת על כל העולם, כך כאן עמ"י מתקדש ונאסר על שאר העולם, אפילו בשיתוף ("ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם", ודרשו חכמים על כך, ש'אחרי לבבכם' זו מינות, 'אחרי עיניכם' זה גילוי עריות, 'אשר אתם זונים אחריהם' זו ע"ז [ברכות יב ע"ב]), ולא כמחשבת היוונים. [עפ"י תוד"ה דאסר, קידושין ב ע"ב]. ועוד בא לרמזו על עם ישראל שיזכו: "דריש ר"ע: איש ואשה, זכו - שכינה ביניהן, לא זכו - אש אוכלתן" (סוטה יז ע"א), ובזכות שהרעיה שמרה אמונים לדודה, זכתה והאש לא אכלתה. ואכן, ב"ד של בית חשמונאי גורו ש"ישראל הבא על הנכרית חייב משום נידה שפחה נכרית וזונה" (ע"ז לו ע"ב).

³ בני שבט לוי היו צדיקים, למדו תורה, שמרו על ברית המילה ולא נשתעבדו (שמו"ר ה, טז). שם יט, ה. רמב"ם עבודה זרה סוף פרק א, ועוד), ובשבתות לימדו את בני ישראל תורה (שמו"ר ה, יח ועוד).

גם החשמונאים, כידוע, היו כהנים משבט לוי.
⁴ "ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלק אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" (שמות ג, יא-יב). וברש"י שם (ד"ה ויאמר כי אהיה עמך) "וישאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאתי, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלושה חדשים שיצאו ממצרים".

⁵ ניתן לומר שמן המנחה של הכהנים הוא משום כתר התורה שקיבלו שבט לוי. ראו בכוזרי (ב, כז-כח) ובקול יהודה שם (עמ"י 96 במהדורת וילנא).

⁶ ראה בשערי המועדים לרבי מליבואוויטש (חנוכה, עמ"י קכה), ובדחייתו שם שני הסברים נוספים.

⁷ "נס גדול ראה משה שראה את הסנה והוא מלבלב ועולה מתוך האש, ואם תמיה את על הדבר הזה, בא וראה ממקלו של אהרן שהוא של עץ יבש והוציא שקדים ופרחים" (מכילתא דרשב"י ב).

⁸ בעץ יוסף פירש שאינה שורפת מבלי האחזות במשהו, בניגוד לאש הסנה שלא נאחזה בו.

אחר, ונראה כאילו איננו מתבער אלא עומד כמו שהיה בהתחלה" (מדרש לקח טוב); "אי נמי שביליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה" (ב"י או"ח תרעג).

לפי זה, יש לפרש ששרתה אש שמימית על המנורה (כמו ששרתה על המזבח, ויקרא ט, כד), ואש זו אמנם 'שורפת' - והנר דולק, אך 'אינה אוכלת' - ושמן נשאר מלא כשהיה. דבר זה נעשה ע"י כך שה' 'שחזר' את השמן ו'הצמיח' אותו מחדש. דומה הדבר להולוגרמה שמוקרנת כל הזמן ונראה כאילו שהיא שם, אולם הדבר נצפה כך משום שהמקורן משדר אותה פעמים רבות במהירות גדולה. יש להדגיש, שאין אמורים להסיק מכאן שהנס היה אחיזת עיניים, אלא אמיתי מאוד (כמו שנבאה היא מציאות יתור חזקה מהמציאות הטבעית, ראה אורות הקודש ב' עמ"י שח), ואינו שונה בהרבה מאיתנו, אנו נראים כחומר מוצק ואיננו אלא המוני אטומים שנעים. השמן בער ועם זאת לא כלה, כמו שהארון היה "אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו" (שמות כה, י) מחד, ומאידך גיסא, מקום הארון אינו מן המידה (וימא כא ע"א).

הישרדותו של עם ישראל

"והסנה איננו אוכל" - רמז לו אע"פ שישתעבדו בארבע מלכויות אינם כלין" (ילקוט שמעוני רמז קסט).

עם ישראל עומד בפני סכנות כל כך גדולות עד שיש מקום להסתפק האם יצליחו לשרוד. ה', שרוצה לעודדם, מתגלה במקום צר להראות ש"עמו אנוכי בצרה" (תהילים צא, טו; נתחומא שמות יד), ה' לא ייחיד את עמו ולא ישמידם. אף להיפך, עתידים ישראל שינצחו את כל צריהם וישלימו את "כס יה" בעולם.

ניצחונם של עם ישראל

החשמונאים נמצאים באמצע המערכה, לבו של עם ישראל - המקדש - בידם, אך לבבות אישיים רבים נתונים ליצר היווני הרע (מהם אף נמצאים בירושלים, ליד מקום המקדש). אמנם מאחוריהם מספר קרבות, אך נכזבו להם קרבות נוספים, ובחלקם אף יפסידו. הבהובי הנבואה האחרונים כבו סופית, ומחלוקות וספקות מתחילות בעם ישראל⁹. על אף שהמצב החל להשתפר, לא כולם שמחים ולא כולם בטוחים שבאמת מתחילה תקומה. לפתע, מגיע נס פך השמן ומודיע לכולם שיש כאן סיוע אלוהי¹⁰, ועם ישראל אינו הולך לאבדון, אלא לניצחון. ולא זו בלבד, אלא שהעם הקטן, המשול לשמן, עתיד למצוץ את התוכן החיובי של הגדולה והנאורה שבאומות, זו שמהללת ומאדרת את האש¹¹, ולזרוק ארצה את הקליפה, עד שתירקב ותיעלם מן האדמה. "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר" (עובדיה, יח), הנר שלא נאכל ע"י האש יהפוך לאש שתאכל את הנר.

ה' יברך את עמו בשלום, ובני ישראל, תלמידי אב החשמונאים - "אוהב שלום ורודף שלום" (אבות א, יב) - לא יצטרכו להילחם יותר את מלחמת האמונות ודעות. ידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

⁹ המחלוקת הראשונה, "לסמוך או לא לסמוך" (משנה חגיגה ב, ב), החלה בימי יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן, שחיו באותה תקופה.

¹⁰ הנס נועד לתת מימד א-להי בתוך הקרבות והסכמה משמים לכל המרד. הניצחון היה בדרך נס, עם ישראל לא הושאר בידי המקרה-הטבע, אלא רצונו שעם ישראל ינצח ושתחזור העבודה להיכל, וכן שתהיה עדות לעולם ולישראל שהשכינה שורה בהם (ראה רש"י ויקרא כד, ג; פני יהושע שבת כא ע"ב, ועוד).

¹¹ הן במיתולוגיה והן בפילוסופיה שם, ואכמ"ל.

אֲשַׁמְרָה לְפִי מַחְסוּם' ר' איתן גרתי

ידוע, שאין לדבר בין הברכה לאכילה, ואם דיבר קודם שטעם חוזר לברך (קסו, ו).¹
הדבר מצוי במהלך שבת קודש ובצאתה - בזמן שמחכים לפרוסת המוציא שתיגע אלינו או ליינ מהקידוש או מההבדלה ישנם אנשים שאינם יכולים להתאפק קמעא מלהעיר הערות לילדים שלא יושבים יפה או שבדיוק בזמן זה חייבים לשתף במאורעות שקרו להם. כמו כן, גם בקרב יראי השמים - ישנם אנשים הנהוגים לומר פסוקים במהלך ההבדלה (כגון "אור זרוע לצדיק..." לאחר הברכה

¹ כמו כן, אין לפזם ניגונים, לעשות 'ששש', להסתכל בטלפון, ללכת ממקום למקום, להצחיק או לנשק תינוק וכיו"ב. הדבר מצוי מאוד בשבת כשמחכים עד שיגיעו אלינו יין מהקידוש או פרוסת המוציא. מ"מ, בכל אלו אינו חוזר ומברך (פסק"ת קסו, ח), ורק בדיבור או במעשה גמור היוצר היסח דעת מוחלט חוזר ומברך.

אורח חיים

בהכוונת הרב רובינשטיין

על האש, או "שובי נפשי למנוחייך..." (לאחר הברכה על הבשמים). מנהג זה אינו טעות² - שהרי המבדיל ברך 'הגפן' ועדיין לא שתה, א"כ אסור לדבר, לא לו ולא לקהל הצריך לשתיתו (שו"ע קסו, ו).

ויש לברר, מהו הדין בדיעבד, במקרה שהיה לדוגמה בהבדלה שהמבדיל אמר "אור זרוע לצדיק..." אחר ברכת 'בורא מאורי האש'?

ראשית, אם אחד מהקהל דיבר (ולא המקדש / המבדיל / הבוצע) -

² אם שח בדברים שהם צורך ההבדלה או השתייה, לא חשיב הפסק (קסו, ו), אך ודאי שאמירת פסוקים באמצע אינה נחשבת כדברים שהם צורך השתייה.

³ יש לידע שאף אם אמר מילה אחת יש להצריכו לברך שנית (משנ"ב שם, לו). מ"מ, אם ענה אמן או דברים שבקדושה, על אף שאסור לענות קודם הטעימה, מ"מ לא יחזור לברך (הליכו"ע א, אמור, ב).

אותו שדיבר - אם דיבר קודם שטעם הבוצע / המקדש, ודאי חוזר ומברך ע"מ לטעום.

מ"מ, אם דיבר אחר שטעם הבוצע ומעוניין לטעום⁴ - למשנ"ב (קסו, מג) חייב לברך שוב, אך לאול"צ (ב, יב) ולהליכו"ע (א, אמור, ה) מספק לא יברך.

אם המקדש / המבדיל / הבוצע דיבר - הוא עצמו צריך שוב לברך ע"מ לטעום (וברכתו הראשונה לבטלה). אך כאן צ"ע, מה עם שאר המסובים - האם יכולים לטעום הם מהכוס, מחד הרי לא דיברו, מאידך הרי הם מסתמכים על ברכת המקדש / הבוצע והוא דיבר?

הפוסקים העלו בצ"ע (משנ"ב קסו, מג) - א"כ ראוי שלא יטעם הקהל מן היין, אלא המקדש / הבוצע יברך שוב ואז גם הקהל יכול לשתות.

מ"מ, מצוי הוא שהמקדש / הבוצע לא מברך שוב (כיון שלא יודע שצריך או לא רוצה, וכן לא נעים לומר לו) ומעוניינים המסובים לטעום -

- **אם מדובר בקידוש או הבדלה שאין הציבור חייב לטעום מהכוס**, אלא רק מצוה מן המובחר (רעא, יד), ראוי שלא יטעמו, ע"מ שלא להכנס לספק⁵.
- **אם מדובר לאחר ברכת המוציא, והרי לחם חייבים כולם לאכול** (רעד, ד), א"כ מספק יטעמו ללא ברכה (כה"ח קסו, נט. הליכו"ע שם). עצה - טוב שיהרהרו הברכה בליבם (הליכו"ע שם)⁶.

⁴ בהבדלה ובקידוש אין חובה לטעום, א"כ כדאי שלא יטעם ע"מ לצאת מהספק. מ"מ, מפורסת המוציא חייב הוא לטעום א"כ ינהג כמו שכתוב לעיל.

⁵ א"כ אותו מקדש / מבדיל לא שטה כמלא לוגמיו מהכוס, כך שאחד המסובים חייב לשתות כמלא לוגמיו. בכה"ג ישנה אחד כמלא לוגמיו ללא ברכה.

⁶ פתרון טוב יותר לצאת מספק ברכות - יאמרו מיד את הפס' "ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה ה' א-להי ישראל אבינו מעולם ועד עולם" - וממשיכים "מלך העולם, המוציא

כמה צריך לאכול / לשתות ע"מ שיהא מותר לדבר?

צריך להכניס לפה אפי" חתיכה קטנה **ולבלוע** (!) כיון שעיקר הברכה הוא על הבליעה (משנ"ב קסו, לה). בדיעבד אם דיבר עד שלא בלע, איננו חוזר ומברך (כ"נ ממשנ"ב שם ובביאור"ל ד"ה ולא ישיח. כה"ח קסו, מה. אול"צ ב, מו, ח. יב"א ה, טז).

שיעור השתייה מיין הקידוש

מיין הקידוש, ההבדלה או כוס ברכה"מ"ו (כשעושים) יש לשתות לפחות מלא לוגמיו (לערך 41 סמ"ק, זה לא הרבה). בלא זה, אין יוצאים י"ח, לא הוא ולא שאר המסובים (רעא, ג). על אוזו הכוס מוטל החיוב לשתות. מ"מ, לעתים הוא אין הוא יכול לשתות שיעור כזה (כגון שלא רגיל לשתות יין, קשה לו לשתות יין כשהוא קר, אדם מבוגר או חולה וכדו') - במקרה כזה יש להשתדל לתת לגדול אחר לקדש או להבדיל (רעא, ד).

ישנם אנשים שאינם מכירים הלכה זו, והמקדש או המבדיל שותה מעט מאוד מהכוס (פחות ממלא לוגמיו) - מה יש לעשות, הרי לא יצאנו י"ח בשתייתו?

וי"ל: כשהכוס מגיעה אליך, אתה תשתה כשיעור! ואם כשהכוס הגיעה אליך אין כשיעור, תשתדל למוזג מעט לכוס שיהיה כשיעור ואז תשתה. **ואם תאמר**, אולי כל שתיית המסובים תצטרף לשיעור שתיית מלא לוגמיו? י"ל: ראשית, בדעת שו"ע אין הדבר ברור שמועילה אף בדיעבד (עיין חזו"ע שבת ב, עמ' נז-נח בהערה, ממנו מבואר שלא מועילה), וגם המשנ"ב (רעא, עג) שפסק להקל בדיעבד, מ"מ למה לא לקיים את הדין לכתחילה?

לחם מן הארץ" ויאכלו. עצה זו מובאת בפת"ש (י"ד שכת, א), וטובה גם לשאר מקרים של ספקות בברכות.
⁷ כך אתה מזכה את כולם. ואם הנך חושש מכך שיחשבו עליך שאתה גרגון (וגם אם לא), לאחר שתייתך תסביר לכולם בנחת את ההלכה הזו. ובדידי הוה עובדא.

הסירה הצאת

ולאור זאת ניתן לומר, שבתחילת הרעב הרע ומר, יוסף מאפליה מאד נשמר, וימכור לכולם בשווה כי לבו נכמר².

אולם אחר הכסף תם והתכלה, ומקנה יש רק במצרים כאמור למעלה, מעתה את החלוקה במקנה תלה, למען תהיה פליטה לכל הקהילה³

וכאשר אצל המלך היה כל המקנה, תמורת אדמתם נתן לחם המשנה, אך ראה זה פלא - הדבר משתנה, יחד עם הלחם קיבל זרע כל קונה.

כיון שמעתה החשש נמוג ונעלם, שברעב ימותו מצרים כולם, שהרי עבדים הם לפרעה עד עולם, ועל ידי שזרעו הרעב לא כלם⁴.

² לכאורה היה מקום לשאול - מדוע מתחילה לא נתן יוסף זרע למצרים שזרעו וכך תצמח עוד תבואה? הן אמת, ממדרשי חז"ל משמע שהרעב היה עדיין בתקופה באותה שנה כך שגם אם היו זורעים לא היתה צומחת תבואה. אמנם לא ירחק מן השכל לומר, שכיון שכעת יש רעב בעולם אם היה נתון לאנשים חטים לזריעה, מחמת הרעב היו לוקחים אותם ועושים מהם לחם לאכול ולא הועיל כלום בתקנתו. וכמו כן אם היה מחלק את האוכל מתחילה ללא כסף ובלא מחיר, היו אנשי מצרים לוקחים הכל ללא מידה ומשורה ולא היתה מחיה בעוד כמה חדשים. על כן בחשבו על זאת היה יוסף מוכר את האוכל כך שכל מי שיש בידו כסף יכול לקנות אוכל, בין מארץ כנען ובין מארץ מצרים, וכך האוכל יתחלק במידה שווה ובמינון נכון לכולם.

³ כאשר אין כבר מקנה בארץ כנען ורק בארץ מצרים נשאר מקנה לאנשים, יוסף מתחיל לחלק את האוכל תמורת המקנה מאותה הסיבה - אם יחלק ללא תמורה לא תהא הגבלה על האוכל ולא יעבור הרבה זמן עד שיכלה כל המזון, על כן תלה הדבר בנתינת המקנה כך שאנשים לא סתם כך יתנו את מקניהם עבור אוכל אלא יצטמצמו וכך ישאר מזון לאורך זמן.

⁴ עתה, לאחר שהקרקעות שייכות לפרעה, ואנשים מקבלים לחם בד בבד עם קבלת זרעים לשדות, אין חשש שמא יגמרו את הזרעים ויאכלום ולא תהא שארית, שהרי זה התנאי בקבלת האוכל - שזרעו בשדות ויגדלו תבואה, וממילא סו"ס יכול יוסף לתת להם זרע לזרוע ולחם לאוכל וכך להתאושש ולהשתקם מהרעב.

החכמה שבהנהגת יוסף

יעב"ץ

אפתח פי ואצייע בזאת שיחתי, עת אשאל השאלות אשר בדעתי, ואקו ליישבם בעזרת צור ישועתי, והנה כאן מקום איתי.

ראשית מדוע הוזכרה ארצנו, אשר ארץ כנען נקראת בפרשתנו, לענין הרעב שבה היה לצערנו, אך לבסוף הושמטה היא מענייננו.

ועוד תמיהה רבתי בזה, על יוסף בעל החלומות הלזה, אשר נראה שאת דמם מזה, בקחתו מאיתם על הלחם כזה וכזה.

אולי ניתן לומר בעזרת הא-ל, על מנת שנוכל משאלות אלו להיגאל, נעייץ לעיל בדברי בני ישראל, בענותם לפרעה השואל.

ויאמרו לו בזו הלשון, "לגור בארץ באנו" בראשון, "כי כבד הרעב בארץ כנען" הוסיפו בלחשון, לכן המקנה שם אין יכול לישון.

נמצינו למדים לפי דבריהם, שלאילו אשר בארץ נמצא מקניהם, לא היה אוכל לתת לפיהם, ואם כן נראה שלא נותר מקנה בידיהם.

לכן בתחילה שהלחם ניתן בכסף, גם מארץ כנען באו אל יוסף, אך לאחר שאפס כסף, רק במצרים המקנה אל עמיו לא התאסף¹.

¹ כיון שבארץ ישראל לא היה מרעה למקנה ממילא מסתבר שהמקנה מתו ברעב או שאכלו את בשר הבהמות וכדו', ולכן ברגע שתם הכסף ויוסף עבר לחלוקת לחם תמורת מקנה, ארץ כנען נעלמת מהסיפור כי משם כבר לא הגיעו לקנות לחם, שהרי לא היה להם תמורת מה [ואולי ירדו להשתקע במצרים וכדו', דאל"כ נצטרך לומר שמתו ברעב...].

נפשי בשאלתי

שאלות על הפרשה

ר' דניאל בוחבוט

- א. ידועים דברי הרמב"ן, שאף ההורג מי שנגזר עליו מיתה יענש על כך, וא"כ מה פשר הניחומים של יוסף לאחיו? (נשיא הישיבה הרב גרינברג בספרו כרם שלמה)
- ב. מו, א: "לא-להי אביו יצחק", רש"י מסביר למה לא כתוב "לא-להי אביו אברהם" ויצחק? מו, ט: כיצד יעקב 'מתלונן' "מעט ורעים היו ימי שני חיי", ועוד שהוא עושה זאת לפני פרעה, ולכאורה יש בזה חשש ממשי לחילול ה'.
- ג. מה, כב: לכולם יוסף נתן חליפות שמלות ולבנימין פי חמש - וכי הלקח לא נלמד מהסיפור עם הכתונת פסים, וכפי שחז"ל אומרים "אל ישנה אדם בנו בין הבנים", שבשביל כתונת פסים ירדו אבותינו למצרים.